

בית הדין לעבודה

ב"ל 2712/04	בית הדין האזורי לעבודה בנצרת

בפני השופט: חיים ארמון

בענין:

1. פלונית
2. פלוני
3. פלמונית
4. אלמונית
5. אלמוני

התובעים

ע"י עו"ד יואל אייזנברג

נגד

הנתבע

המוסד לביטוח לאומי
ע"י עו"ד עדי עינב-גולן

פ ס ק | ד י

ההליכים

1. בעלה המנוח של תובעת מס' 1, מר פלמוני ז"ל הגיש לנתבע תביעה להכיר בו כמי שנפגע פגיעה בעבודה בכך שעקב עבודתו הוא לקה במחלה בתחום רפואת הנפש. (לתובעת מס' 1 ייקרא להלן: "התובעת" ולבעלה המנוח ייקרא להלן: "המנוח").

הנתבע, במכתבו מיום 22/4/04, דחה את תביעתו האמורה של המנוח, בטענה שלא הוכח קיומו של ארוע תאונתי ואף לא הוכח קיומם של ארועים תאונתיים זעירים תוך כדי ועקב עיסוקו של המנוח במשלח ידו ואשר הביאו להתפתחות מחלתו.

התובענה שבפני הוגשה במקורה על ידי המנוח כנגד הדחיה האמורה של התביעה.

2. בכתב התביעה ואף בתצהירו של המנוח, טען המנוח לארוע חריג שארע לו במהלך עיסוקו במשלח ידו, ביום 26/5/03. ארוע חריג נטען זה היה במהלך פגישה שהמנוח והתובעת קיימו עם הרב מרדכי אלבאום (שגם תצהיר שלו הוגש לבית הדין).

מאחר שטרם הגשת כתב התביעה לא היה הנתבע מודע לטענתו של המנוח בענין אותו ארוע חריג, הוא לא בדק את הטענה האמורה של המנוח בענין הארוע החריג.

התובענה נקבעה לשיבת הוכחות שהתעתדה להתקיים ביום 17/5/05. אולם, ביום 31/3/05, ביקש הנתבע לבטל את הישיבה - ולקבל שהות לבדוק את עמדתו, בענין הטענה שהועלתה בכתב התביעה ובתצהיר מטעם המנוח. בקשתו זו התקבלה.

3. למרבה הצער, במהלך הבדיקה שערך הנתבע, התברר לו כי ביום 28/3/05, נפטר המנוח לבית עולמו.

4. ביום 12/9/05, ביקש בא כחם של התובעים (בש"א 2239/05) לתקן את כתב התביעה, באופן שהתובעים הנוכחיים יהיו התובעים, ואילו כתב התביעה יתייחס לזכאותם של התובעים לקצבת תלויים.

הנתבע התנגד לבקשה, וטען כי יש למחוק את התביעה. בענין הזכאות לקצבת תלויים טען הנתבע, באופן מוזר, כי לא ברור לו אם הוגשה לו תביעה על כך. (המוזרות של הטענה נובעת מכך שהנתבע אמור, כמובן, לדעת אם מוגשת לו תביעה לקצבת תלויים או לא). בפועל, התברר כי אכן הוגשה תביעה לקצבת תלויים וכי היא נדחתה על ידי הנתבע במכתב מיום 27/7/05. במכתב הדחיה מיום 27/7/05, שנשלח לתובעת, נאמר כך:

"משתתפת בצערך על פטירת קליין פתחיה ז"ל.
לצערי לא ניתן לטפל בתביעתך הנ"ל מאחר ומצבו הנפשי לא הוכר כקשור לעבודתו.
כפי שידוע לך תיק דמי הפגיעה בגין מצבו הנפשי מתנהל בביה"ד לעבודה. באם יינתן
פס"ד עם שינוי החלטת הדחיה נוכל לטפל בתביעה לתלויים."

למרות אותו מכתב דחיה - הלשכה המשפטית של הנתבע, כאמור, כלל לא ידעה שהוגשה תביעה לקצבת תלויים, וטענה כי יש למחוק את התובענה - אותה תובענה שפקידת התביעות של הנתבע קבעה שההכרעה בה עשויה להשפיע על גורל התביעה לקצבת תלויים.

מכל מקום - בהחלטה מיום 22/3/06 - קיבלתי את הבקשה ותיקנתי את כתב התביעה.

5. לפיכך, התובענה עוסקת כעת בזכאותם של התובעים לקצבת תלויים.

6. לאחר תיקון התביעה היה הנתבע זכאי להגיש כתב הגנה מתוקן - אך לא עשה כך. במקביל, ב"כ התובעים קיבל שהות להגיש תצהירים נוספים, אך הוא ביקש (וקיבל) עוד ועוד הארכות מועד לשם כך. בסופו של דבר, הוגשו תצהירים נוספים (של התובעת ושל עדה נוספת).

7. בהמשך, נקבעה ישיבת הוכחות, בה שמעתי (כ"דן יחיד") את עדויות עדי התובעים (הנתבע לא הביא עדים מטעמו), ואת סיכומי הנתבע. (בין הצדדים סוכם שהנתבע יסכם את טענותיו בעל פה ורק לאחר מכן יוגשו סיכומי התובעים בכתב). בהמשך - הוגשו סיכומי התובעים (גם זאת - רק לאחר הארכות מועד), וביום 18/7/08, ניתנה על ידי החלטה שפירטה את העובדות שקבעתי, ובה מונה גם מומחה רפואי מטעם ביה"ד, הכל - כמפורט להלן.

מספר הערות בטרם פירוט העובדות

8. המחלוקת העובדתית העיקרית בין הצדדים נגעה לגרסת התובעת (שהיתה גם גרסתו של המנוח בתצהירו) בדבר קרות "ארוע חריג" בפגישה בין המנוח והתובעת לבין הרב מרדכי אלבאום, ביום 26/5/03.
- בכתב התביעה ובתצהירים, הוצג מצג שלפיו השינוי הדרסטי בהתנהגותו של המנוח לאחר הפגישה, כלל גם תחילה של חרדות מפני גורמים שהמנוח חשש שהם רודפים אחריו ומחפשים אותו להרע לו.
- הנתבע ביקש שלא לקבל את הגרסה על חריגות הפגישה, בין השאר, בשל כך שהסתבר שבעת אשפוזו של המנוח, ביום 28/3/03, נרשם שחרדות כאלה הופיעו כבר שבועיים טרם האשפוז (כלומר - עוד טרם הפגישה מיום 26/3/03).
- אכן, יש בענין זה כדי להפריע לקבלת הגרסה בדבר חריגותה של הפגישה מיום 26/3/03, אך לדעתי, אין מדובר בדבר מה שיש בו כדי לשלול את הגרסה. עדיין, ניתן לקבל את הסיקור של התובעת על כך שאכן היה שינוי דרסטי בהתנהגותו של התובע לאחר הפגישה לעומת התנהגותו לפניו, אף שגם לפני הפגישה סבל המנוח מחרדות שונות.
- השינוי בהתנהגותו של המנוח היה ניכר אם מביאים בחשבון שטרם הפגישה, למרות בעיותיו של המנוח - הוא עצמו נהג (מצפת לירושלים) כדי להגיע לפגישה, ובתחילת הפגישה הוא "נלחם כמו אריה" (כעדות התובעת) בעניינים שנראו חשובים בעיניו. לעומת זאת, לאחר הפגישה המנוח כבר היה לחלוטין מנותק מהמציאות.
- יתרה מכך; חיזוק להחמרה הדרסטית במצבו של התובע דווקא לאחר הפגישה, ניתן למצוא במסמך של חדר המיון בביה"ח "זיו", מיום 27/3/03 (היום שלמחרת הפגישה והיום שטרם האשפוז). במסמך זה נרשם, בין השאר, כך:
- "בימים אחרונים מרגיש שרודפים אחריו ורוצים לרצוח. רוצים להעניש על דברים שלא עשה. ביומיים האחרונים חלה ירידה נוספת. הופיע אי שקט פסיכומטורי, תחושת בלבול, הפרעות שינה קשות."**
- מכאן, שכבר באותו מועד נרשם כי ההחמרה הנוספת הופיעה "ביומיים האחרונים" (כלומר - בימים 26 ו-27 במאי 2003) (המסמך נרשם בשעות אחר הצהריים או הערב של יום 27/5/03 שכן הביקור בחדר המיון החל בשעה 17:30).
9. אמנם נכון שכבר במשך חודשים טרם יום 26/5/03, היה המנוח בלחץ בשל עניינים כספיים הקשורים לעיסוקו במשלח ידו. אולם, אין בכך כדי לשלול את האפשרות שבפגישה ביום 26/5/03 היה בכל זאת ארוע חריג גם ביחס ללחצים הקבועים שהיו לפני כן.
10. ואמנם נכון שכבר במשך שבועות טרם יום 26/5/03, התנהגותו של המנוח לא היתה כמו ההתנהגות שבני משפחתו והסובבים אותו הכירו מהשנים שלפני כן, שבהן היה בריא. אך אין בכך כדי לשלול את האפשרות שלאחר הפגישה מיום 26/5/03 - חל שינוי דרסטי בהתנהגותו של המנוח.

11. לפיכך - לא סברתי שיש לדחות את גרסת התובעת, אשר נתמכה גם בתצהירו של הרב אלבאום וגם נזכרה בתצהיר המנוח עצמו - על החריגות שהיתה בפגישה מיום 26/5/03. העובדות שתפורטנה בהמשך, תואמות זאת.

אלה העובדות (כפי שנקבעו בהחלטה מיום 18/7/08):

12. המנוח, יליד שנת 1954, היה נשוי לתובעת ואבל ל-6 ילדים (4 מהם הם תובעים מס' 2 עד 5).
13. בעבר - עבד המנוח כשוחט והתקדם לתפקיד בכיר של ראש צוות שוחטים. לאחר מכן, בשנת 1985 או בסמוך לכך, הקימו המנוח והתובעת חנות בצפת, לממכר בגדים שנועדו לאוכלוסיה הדתית והחרדית בצפון הארץ. המנוח המשיך לעבוד בשחיטה במקביל לניהול החנות.
14. החנות של המנוח ושל התובעת, שגשגה. בני הזוג הרחיבו את היקף הפעילות, ובערך בשנת 1998 - עזב המנוח את עסקי השחיטה והתמסר לעבודה בחנות.
15. בשנת 2002 קנה המנוח כמות גדולה של סחורה, אך לא הצליח למכור אותה, ועובדה זו בנוסף לגורמים נוספים (כקיצוץ בקצבאות הילדים), גרמה לקשיים כלכליים של העסק. הקשיים הלכו והחריפו. העסק נקלע למצוקת אשראי קשה.
16. בפברואר 2003, פנה המנוח לקבלת סיוע מ"ארגון סידור חובות" - ארגון שהוא אגודה הנוהגת לסייע לפונים אליה - לאחר שנקלעו לקשיים כלכליים (וייקרא להלן: "הארגון"). לארגון יש מחלקה עסקית, המסייעת לבעלי עסקים שנקלעו לקשיים, והיא מנוהלת על ידי הרב מרדכי אלבאום.
17. הנוהג הרגיל של המחלקה העסקית של הארגון הוא להגביל את חשבון הבנק של מי שנוזק לסיוע, והכנת תוכנית לייעול העסק, תוך קניית סחורה במזומן בלבד, ובניית תוכנית לפרעון חובות מתוך רווחי העסק.
- המנוח ביקש לקבל מהארגון סיוע שלא על פי התוכנית הרגילה של הארגון. המנוח טען שהוא יחוש מושפל אם חשבון הבנק שלו יוגבל. הארגון החליט להתחשב במנוח ולתת לו סיוע, בהלוואה בסך של 30,000 דולר, בלא להגביל את חשבונו, אך יחד עם זאת - התווה הרב אלבאום למנוח תוכנית הבראה שהמנוח היה מחוייב לעמוד בה. התוכנית כללה התחייבות של המנוח לרכוש סחורה במזומן בלבד, לא להגדיל את המלאי, ודיווח שוטף לארגון על המכירות והקניות.
18. המנוח לא עמד בהתחייבויותיו כלפי הארגון. בתקופה שלפני פסח תשס"ג, קנה המנוח סחורה באשראי והשתמש גם בציקים. המנוח גם פרע חובות לנושים שלא באופן שעליו הסכים עם הארגון.
19. מזכיר הארגון בחן את חשבון הבנק של המנוח באמצעות האינטרנט וגילה, בתחילת חודש מאי 2003, כי המנוח הוציא כספים שלא בהתאם למוסכם בינו לבין הארגון.

הרב אלבאום החליט למנות את מזכיר הארגון, מר רפאל מרגליות, למלווה עסקי של עסקו של המנוח, לפתוח לעסק חשבון בנק חדש (בצפת) שבו תהיה למר מרגליות זכות חתימה מחייבת.

המנוח שמע את הדברים אך לא פעל בהתאם לכך.

משחלף זמן מה והדברים לא בוצעו - החליט הרב אלבאום שלעסקו של המנוח ייפתח חשבון אחר, בירושלים, ומר מרגליות יהיה מורשה החתימה היחיד בחשבון זה. הרב אלבאום זימן את המנוח ואשתו לפגישה בירושלים, כדי לדווח להם על החלטותיו. הפגישה נקבעה ליום 26/5/03.

20. במקביל, במהלך חודש מאי 2003 (המועד המדויק לא הוברר), חל שינוי בהתנהגותו של המנוח. הוא החל לסבול מחרדות וסבר כי אנשים עוקבים אחריו ורוצים להרע לו. חרדות אלה לא מנעו מהמנוח להמשיך לתפקד בעסקו.

21. הפגישה ביום 26/5/03

ביום 26/5/03, נסעו המנוח והתובעת לפגישה עם הרב אלבאום. המנוח נהג במכוניתו בדרך מצפת לירושלים.

במהלך הפגישה, עימת הרב אלבאום את המנוח עם חריגותיו של המנוח מהמוסכם בינו לבין הארגון.

בפגישה - דיווח הרב אלבאום על החלטותיו בענין הגבלת חשבון הבנק הפעיל של העסק, ביטול את זכות החתימה של המנוח על צ'קים, פתיחת החשבון החדש בבנק בירושלים ומתן זכות חתימה ייחודית למר מרגליות.

המנוח התחלחל למשמע הדברים.

המנוח ניסה תחילה לשנות את מה שנראה בעיניו כרוע הגזירה. הוא התווכח מספר שעות עם הרב אלבאום, וניסה לשכנע אותו שהמנוח מסוגל לנהל את עסקו בעצמו.

בהמשך הפגישה, החל המנוח שלא לדבר לענין. הוא דיבר על כך שעוקבים אחריו, רוצים לחסל אותו, וטען בפני הרב אלבאום שהרב אלבאום הוא אחד מחורשי רעתו.

המנוח גם החל לרעוד.

הרב אלבאום חשב תחילה שהמנוח משים עצמו בכוונה כמי שמדבר דברים מוזרים, כדי להפחית מהלחץ של הרב אלבאום. הרב אלבאום שוחח במהלך הפגישה גם עם התובעת. התובעת ביקשה שהרב אלבאום יקל מעט מהלחץ על המנוח, והרב אלבאום אמר לתובעת שתשים לב למה שקורה עם המנוח.

בתום הפגישה, היה ברור לתובעת ולרב אלבאום שהמנוח אינו יכול לתפקד. הם הזעיקו את אחיו של המנוח, מר הרשל קליין, המתגורר בירושלים, והוא לקח את המנוח ואת התובעת לביתו.

22. אחיו של המנוח רצה לקרוא לרופא שיבדוק את המנוח, אך המנוח לא הסכים לכך. בהמשך הלילה, המנוח התפרץ כלפי הסובבים אותו. בני משפחתו ניסו להביא אותו לישון - אך המנוח לא ישן. הוא לא היה רגוע. הוא רעד, סבל מהלמות דפיקות לב, וטען שהוא עומד למות.
- ביום שלמחרת (כלומר - ביום 27/5/03) - הוסעו המנוח והתובעת על ידי חתנם, בחזרה מירושלים לצפת. בנסיעה, המנוח המשיך לדבר על כך שרוצים לפגוע בו. הוא חשש מהאינטרפול, מהשב"כ ומהמשטרה. הוא היה מפוחד ונאחז בחוזקה בתובעת.
23. לאחר שבני הזוג הגיעו לצפת, הזעיקה התובעת את רופא המשפחה, ד"ר לוי. ד"ר לוי הפנה את המנוח לחדר המיון. התובעת הביאה את המנוח לחדר המיון של בית החולים "זיו" בצפת, בשעות אחר הצהריים של יום 27/5/03. המנוח נבדק שם, על ידי פסיכיאטר, והביע סרוב להתאשפז. הפסיכיאטר קבע כי אין עילה לאשפוז כפוי, ושחרר את המנוח, עם המלצה לפנות לתחנה לבריאות הנפש, לשם הערכה נוספת או אשפוז.
24. למחרת, ביום 28/5/03, שוב הובא המנוח לחדר המיון בבית החולים "זיו". הפעם - הוא הסכים להתאשפז, לאחר הבטחתה של התובעת שהיא תישאר איתו.
- המנוח אכן אושפז במחלקה הפסיכיאטרית, למשך יותר מחמישה חודשים - עד יום 30/10/03 (עם הפסקה קצרה לרגל חתונת בנו).
25. במהלך אשפוזו של המנוח, נוהל העסק על ידי התובעת.
- גם לאחר שחרורו מאשפוז, המנוח לא חזר מייד לעסק. הוא היה תשוש, והמשיך להיות מטופל בכדורים. והיה בהשגחה במרפאות החוץ.
- בחודש דצמבר 2003, המנוח כבר הובא מדי פעם לחנות, אך רק עקב מהצד על פעולתם של האחרים.
26. כחצי שנה לאחר השחרור מהאשפוז, שב המנוח לעסק, אך לא תפקד כפי שתפקד בעבר. לפעמים היו לו התפרצויות זעם. הוא נתן לעובדים הוראות מוזרות, ביצע הזמנות לא סבירות (שהתובעת היתה צריכה לבטל).
- המנוח גם החל להשמין ולשכוח - לעתים - שמות של חברים ובני משפחה.
27. בפברואר 2005 - חלה התדרדרות במצבו של המנוח. הוא התנהג באופן מוזר יותר (צחק בלי קשר לנסיבות, החל לשיר, קם וישב בלא מטרה והיה מנותק).

ביום 1/3/05 - התובעת שבה והביאה את המנוח לחדר המיון של בית החולים "זיו". המנוח שוב אושפז במחלקה הפסיכיאטרית. במהלך אשפוזו, חלה התדרדרות נוספת במצבו. הוא החל להתנהג באלומות כלפי אנשי הצוות. לפיכך הוצא נגדו צו לאשפוז כפוי, וביום 23/3/05, הוא הועבר לבית החולים "מזרע" בעכו.

28. **על פי סיכום המחלה של ביה"ח מזרע** - ביום 28/3/05, בסביבות השעה 18:00, המנוח ניסה לקום מהכסא בזמן שהיה מנומנם, ואז הוא נפל ונחבל בראשו. המנוח טופל על ידי רופא תורן ועבר בדיקה נוירולוגית שנמצאה תקינה. למרות זאת, הוחלט להכניסו לחדר המרופד.

בשעה 20:00 הוא נבדק שם על ידי רופא תורן, והוחלט "לאור מצבו" (לא הוברר מה היה אז מצבו) - להשאירו בחדר המרופד. בשעה 21:45, נמצא המנוח ללא הכרה, ללא נשימה וללא דופק פריפרי. דופק מרכזי - עדיין נמוש. צוות המחלקה החל לבצע פעולות החיאה, שנמשכו על ידי צוות של אמבולנס מד"א שהוזעק, אך ההחייאה לא הועילה ובשעה 22:45 נקבע מותו של המנוח.

ארוע חריג בעבודת המנוח

39. לדעתי, על סמך העובדות שנקבעו לעיל, ניתן לקבוע כי ביום 26/3/03, במהלך פגישתו של המנוח עם הרב אלבאום - היה ארוע חריג בעבודתו.

כאמור כבר לעיל, ברור שהמנוח היה בלחץ נפשי גם במשך שבועות לפני כן. אולם, יש הבדל בין מה שהיה טרם הפגישה למה שהיה במהלכה. טרם הפגישה, המנוח יה נתון בלחץ כלכלי, נזקק לסיוע של הארגון, אך הצליח למנוע מצב שבו נשללת ממנו השליטה על עסקו. הצלחה זו התבטאה תחילה בהסכמה של הארגון לחרוג מהנהוג אצלו, ובהמשך - בהתמהמהותו של המנוח מלבצע את הנחיותיו של הרב אלבאום, בענין חשבון הבנק החדש וזכות החתימה של מר מרגליות. כפי הנראה, בטרם הפגישה, קיווה המנוח שהוא יוכל שוב לשכנע את הרב אלבאום שלא לקחת מידי את השליטה על העסק. איבוד השליטה על העסק והגבלת חשבון הבנק, נחשבו בעיני המנוח להשפלה וברור שהוא ראה בכך פגיעה קשה בו ובמעמדו.

כאשר, למרות ויכוח ממושך, התברר למנוח שהרב אלבאום נחוש בדעתו לקיים את תוכניתו, ולהעביר את זכות החתימה היחידה בעסק לידי מר מרגליות, הבין המנוח כי כלתה אליו מה שהיה בעיניו רעה, ובכך - היה ארוע חריג מבחינת המנוח, ארוע שהוא חריג גם ביחס למה שהיה בשבועות שקדמו לכך.

40. בנוסף לכך, יש להבדיל בין שיחות טלפון עם הרב אלבאום, כפי שהיו במהלך חודש מאי 2003, גם לאחר שהתברר לארגון שהמנוח חרג ממה שסוכם בינו לבין הארגון, לבין פגישה אישית עם הרב אלבאום, כשהמנוח עומת פנים אל פנים עם הטענות כלפיו.

גם הויכוח הממושך בין המנוח לבין הרב אלבאום במהלך הפגישה - היה דבר חריג.

41. על כן, בהחלטתי מיום 18/7/08, דחיתי את עמדת הנתבע וקבעתי כי הארועים בפגישה ביום 26/5/03, היו חריגים בעבודתו של המנוח.

משנקבע שהיה ארוע חריג במהלך עיסוקו של המנוח במשלח ידו - יש צורך לבחון אם מבחינה רפואית ניתן לקשור את ההחמרה הדרסטית במצבו הנפשי של המנוח, כפי שהיתה במהלך הפגישה, לאותו ארוע חריג. אם יתברר שאכן כך - הרי שהארוע מיום 26/5/03, ייחשב כפגיעה בעבודה. לאחר מכן - יש צורך לבחון אם מבחינה רפואית יש קשר בין פטירתו של המנוח ביום 28/3/05 - לבין אותה פגיעה בעבודה, ואם יתברר שכן, יתברר שהתובעת והשאיירים האחרים - זכאים לקצבת תלויים.

לשם בחינת עניינים רפואיים אלה, היה צורך במינוי מומחה-יועץ רפואי מטעם בית הדין.

המומחים

42. בהחלטה מיום 18/7/08 מיניתי את פרופ' רוברטו מסטר, לשמש מומחה-יועץ רפואי מטעם בית הדין (הוא ייקרא להלן: "**המומחה הראשון**"). הפניתי אל המומחה הראשון שאלות בענין הקשר הסיבתי בין הארועים החריגים בעבודת המנוח ביום 26/5/03 לבין ההחמרה הדרסטית במצבו הנפשי, וכן בענין הקשר הסיבתי בין מצבו של המנוח לאחר הפגישה מיום 26/5/03, לבין פטירתו.

המומחה הראשון נתן את חוות דעתו.

43. בהחלטתי מיום 20/8/08, העברתי לב"כ הצדדים העתק מחוות דעתו של המומחה הראשון, ואיפשרתי להם לבקש הפניה של שאלות הבהרה למומחה הראשון.

יחד עם זאת - הודעתי לצדדים שאני שוקל למנות מומחה נוסף בשל העובדה שמהאמור בחוות הדעת של המומחה הראשון היה נראה כי הוא מסוייג מאד בראיית הפגישה מיום 26/5/03 ככזו שכוללת ארועים חריגים. המומחה הראשון ציין בחוות דעתו כי נראה לו שמדובר ב"פגישת עסקים רגילה וסבירה". איפשרתי לצדדים להגיב על הכוונה למנות מומחה נוסף.

44. הצדדים לא ביקשו להפנות למומחה הראשון שאלות הבהרה. ב"כ הנתבע התנגדה למינוי מומחה נוסף, ואילו ב"כ התובעים ביקש שימונה מומחה **אחר**, ולחלופין - שאכן ימונה מומחה **נוסף**.

בהחלטתי מיום 19/11/08, דחיתי את עמדת הנתבע, וכן את עמדת התובעים בענין מינוי של מומחה אחר, וקבעתי כי אכן נכון למנות מומחה נוסף. באותו יום, מיניתי את ד"ר אליעזר פרל כמומחה-יועץ רפואי נוסף בתובענה זו. ד"ר פרל ייקרא להלן: "**המומחה הנוסף**". הפניתי אל המומחה הנוסף שאלות זהות לאלה שהפניתי אל המומחה הראשון.

45. גם המומחה הנוסף נתן את חוות דעתו.

בחוות דעתו של המומחה הנוסף נאמר שלצורך קביעת תרומת גורמים שונים לפטירתו של המנוח, יש לעיין בפרוטוקול ועדת הבדיקה הפנימית לבדיקת פטירת המנוח, שהוקמה בבית החולים "מזרע".

לפיכך, ביקש ב"כ התובעים לבקש מהמומחה הנוסף להשלים את חוות דעתו, לאחר שיועבר אליו גם פרוטוקול אותה ועדה (הפרוטוקול לא היה בתיק בטרם הגשת בקשתו זו של ב"כ התובעים).

בהחלטתי מיום 25/2/09, קיבלתי את בקשתם האמורה של התובעים, והפניתי למומחה שאלות השלמה בענין זה.

46. המומחה הנוסף אכן השלים את חוות דעתו.

47. לאחר מכן - ניתנה לצדדים ההזדמנות להשלים בכתב את טיעוניהם.

הנתבע אכן עשה כך וביקש לדחות את התביעה.

ב"כ התובעים הגיש 7 בקשות להארכת מועד להגשת טיעונים משלימים מטעם התובעים. כל הבקשות התקבלו. המועד המוארך האחרון להגשת טיעוני התובעים פג בשלהי חודש אוקטובר 2009, אך טיעונים אלה לא הוגשו.

משכך - ניתן פסק דין זה על יסוד החומר שבתיק.

48. **מחוות דעתו של המומחה הראשון** עולה כי לדעתו, המנוח סבל מהפרעה סכיואפקטיווית עם גון פרנואידי אשר פרצה עוד שבועות בטרם הפגישה מיום 26/5/03. מצבו של המנוח הלך והחמיר בלא קשר לאותה פגישה. כן סבור המומחה הראשון כי לא היה קשר בין מצבו הנפשי של המנוח לבין פטירתו.

49. **מחוות דעתו של המומחה הנוסף** עולה כי לדעתו הארועים החריגים בפגישה שהמנוח השתתף בה ביום 26/5/03, גרמו להחמרה במצבו הנפשי של המנוח. אמנם, על רקע הלחץ הנפשי שהמנוח היה נתון בו במקביל להתדרדרות מצב עסקיו, הופיעו סימני חרדות ומשבות רדיפה, כבר לפני הפגישה (במהלך חודש מאי 2003), אך הארועים בפגישה עצמה היו בעבור המנוח טראומתיים מאד, ומשקלם היה רב בגרימת ההתדרדרות הדרסטית שהופיעה סמוך לאחר מכן. יום 26/5/03 והארועים החריגים שהיו בו, היווה "טריגר" לאותה התדרדרות במצבו. לפני כן, חששותיו של המנוח לא הגיעו לכדי פסיכוזה ממש. לאחר הפגישה, ניתן להבין שהמנוח לקה בהפרעה סכיואפקטיווית.

ייתכן שאצל המנוח היתה נטיה גנטית ללקוח במחלה, אך משקלה של אותה נטיה הוא שולי באופן יחסי לארוע החריג מיום 26/5/03.

נוכח כל אלה, סבור המומחה הנוסף שלארועים החריגים ביום 26/5/03, היתה השפעה מרכזית על ההחמרה במצבו הנפשי של המנוח.

בענין הקשר הסיבתי בין מצבו הנפשי של המנוח לבין פטירתו, ציין המומחה כי לפי מחקרים רפואיים יש קשר סטטיסטי ברור בין סכיזופרניה והפרעות פסיכוטיות אחרות, לבין תמותה מוגברת (וזאת - מעבר לתמותה עקב התאבדות). גורם אפשרי לכך הוא הטיפול התרופתי המודרני שניתן לחולים במחלות אלה (תרופות אנטי פסיכוטיות א-טיפיות), אשר גורם לערעור המטבוליזם, כולל ערעור מאזן הסוכר, ועלול להגביר תמותה.

המומחה הנוסף מעריך כי התרומה של הטיפול התרופתי לפטירתו של המנוח אף אם היתה - לא היתה מאד משמעותית. עם זאת, ציין המומחה כי המנוח טופל בתרופה "אולנזפין", אשר על פי מחקר שפורסם - עלולה לגרום לתמותה עקב Cardiac Toxicity (והסיבה הישירה לפטירת המנוח היתה, אכן, דום לב). אולם, המחקר מלמד על כך שגרימת התמותה בעקבות תרופה זו, אמור להיות כאשר יש מינון יתר, ואילו המומחה הנוסף לא מצא שהמנוח קיבל מינון יתר של אותה תרופה.

50. בין שתי חוות הדעת של המומחים מטעם בית הדין, אני מעדיף את חוות דעתו של המומחה הנוסף.

הטעם המרכזי לכך נעוץ בעובדה שהמומחה הראשון לא ייחס לארועים החריגים בפגישה מיום 26/5/03, את המשקל הנכון שהיה אמור לייחס להם, על פי העובדות שנקבעו. המומחה סבר כי היה מדובר בפגישת עסקים רגילה וסבירה, בעוד שבעבור המנוח, כמוסבר לעיל, היה מדובר בפגישה שכללה ארועים חריגים בעצמה גבוהה. האופן שבו התייחס המומחה הראשון למידת חריגות הארועים בפגישה מיום 26/5/03, מחליש - לדעתי - את משקלה של חוות דעתו.

טעם נוסף להעדפת חוות דעתו של המומחה הנוסף מצוי בהלכה הפסוקה שלפיה מבין חוות דעת שונות המוגשות לבית הדין על ידי מומחים מטעמו - יש, ככלל, להעדיף חוות דעת רפואית הנוטה לטובת המבוטח.

כך נפסק, בין השאר, בעב"ל 141/97 **המוסד לביטוח לאומי - פורת** (פס"ד מיום 8/2/00), שבו נאמר:

"אם היו בפני בית הדין שתי חוות דעת מומחים, כאשר לפי האחת - קיים קשר סיבתי בין הפגיעה למחלה ועל פי השניה - יש לשלול קיומו של אותו קשר, ראוי ככלל, להעדיף את חוות הדעת הראשונה משבביטוח סוציאלי הספק פועל לטובת הנפגע."

הלכה זו חזרה על עצמה גם בפסקי דין מאוחרים יותר.

חוות דעתו של המומחה הנוסף מפורטת ומנומקת, היא מבוססת על העובדות שנקבעו בבית הדין, על החומר הרפואי שהיה בפניו, ועל הידע המקצועי שלו. בנסיבות אלה, אני מאמץ את חוות דעתו של המומחה הנוסף.

גורל התביעה

51. לטענת הנתבע, יש לדחות את התביעה משהקשר הסיבתי בין מצבו הנפשי של המנוח לבין פטירתו - נשלל על ידי המומחה הנוסף.

איני מקבל טענה זו, כפי שיוסבר להלן.

52. **ראשית**, ראוי לבחון אם המנוח נפגע פגיעה בעבודה (שכן תנאי לזכאות לקצבת תלויים היא שהמבוטח נפטר עקב פגיעה בעבודה).

לדעתי, על סמך חוות דעתו של המומחה הנוסף, נכון לקבוע שהמנוח אכן נפגע פגיעה בעבודה.

כאמור לעיל, עוד טרם הפגישה מיום 26/5/03, התגלו אצל המנוח סימנים לבעיות נפשיות. אולם, בפגישה מיום 26/5/03 נקלע המנוח לאירועים חריגים בעוצמה גבוהה, שלפי חוות דעתו של המומחה הנוסף שאומצה על ידי - תרמו תרומה מרכזית להתדרדרות הדרסטית במצבו הנפשי שהחלה עוד ביום 26/5/03. רק לאחר הפגישה האמורה היה נכון לאבחן את המנוח כמי שלקה בהפרעה סכיזואפקטיווית.

המתח הנפשי שנמשך במשך שבועות בשל המצב הכספי הקשה בעסקו של המנוח, אינו יכול להוות תשתית לקביעת קיומה של פגיעה בעבודה. אולם, האירועים החריגים בפגישה מיום 26/5/03, עשויים להצדיק בחינה של קשר סיבתי בינם לבין ההחמרה במצב הנפשי, ובהתאם לחוות דעתו של המומחה הנוסף - הם אכן תרמו לכך תרומה משמעותית.

לפיכך, אני קובע כי ביום 26/5/03 נפגע המנוח פגיעה בעבודה שהביאה להתדרדרות מצבו הנפשי של המנוח, ולצורך באשפוזיו הן במחלקה הפסיכיאטרית של בית החולים בצפת והן בבית החולים "מזרע".

53. כעת, יש לבחון את שאלת הקשר הסיבתי בין מצבו הנפשי של המנוח, כפי שהיה לאחר ההתדרדרות במצבו הנפשי עקב אותה פגיעה בעבודה, לבין פטירתו.

בענין זה, אין זה נכון לראות את חוות דעתו של המומחה הנוסף ככזו ששללה קשר סיבתי כזה. אדרבא; המומחה הנוסף הסביר כי הוכח מחקרית שיש התגברות תמותה אצל חולים במחלות נפש המטופלים בתרופות כגון אלה שהמנוח טופל בהן בעת אשפוזו.

נכון הוא שהמומחה סבר שתרומת הטיפול התרופתי לפטירתו של המנוח לא היתה רבה, אך כאן ראוי לתת את הדעת על ההבדל בין הסיבתיות כפי שהיא נבחנת על ידי אנשי הרפואה, לבין סיבתיות כפי שהיא נבחנת על ידי אנשי המשפט.

ראוי להביא בענין זה את אשר קבע בית הדין הארצי לעבודה בעב"ל 416/99 **הס - המוסד לביטוח לאומי** (פס"ד מיום 18/10/04):

"סיבתיות משפטית, בהבדל מסיבתיות רפואית, מושפעת לא רק מהקביעה הרפואית אלא היא לוקחת בחשבון יסודות נוספים כגון: מסכת העובדות ככל שהיא ניתנת לבירור ונסיבות המקרה."

בענין הקשר הסיבתי בין פגיעה בעבודה לבין פטירתו של המבוטח, לצורך בחינת הזכאות לקצבת תלויים, נפסק על ידי בית הדין הארצי לעבודה שאין צורך להוכיח "סיבתיות ישירה ובלעדית" (ראו - דב"ע מא/0-142 **דוקטורצ'יק - המוסד לביטוח לאומי**, פד"ע יג 164, 168). עוד נפסק כי אף שיש צורך בהוכחה שהפגיעה בעבודה אכן גרמה למות המבוטח, אין צורך להוכיח סיבה בלעדית, ודי בכך שהפגיעה בעבודה היתה בגדר "גורם מסייע" או "גורם מחיש" לפטירתו של המבוטח (ראו דב"ע שם/0-158 **שידלובר - המוסד לביטוח לאומי** (לא פורסם)).

בענין מידת הקשר הסיבתי בין הפגיעה בעבודה לבין מות המבוטח, נקבע על ידי בית הדין הארצי לעבודה, בעב"ל 654/05 ב' ג' - **המוסד לביטוח לאומי** (פס"ד חלק מיום 26/12/06), בין השאר, כך:

"... הפסיקה מסתפקת בנוסחה מעורפלת קימעה, שאין בצידה ערכים ברורים היכולים לקבוע בבירור מתי מתקיימת השפעה 'משמעותית' ומהי השפעה 'מסויימת', 'שולית' או 'זניחה' שאין די בהן כדי להקים את הקשר הסיבתי הדרוש. ספק בעיני אם יש הצדקה או צורך ליצור לוח ערכים מדויק לקביעת מידת השפעת הפגיעה בעבודה על מות המבוטח לעניין זכאות לגמלת תלויים. אכן, לוח ערכים שכזה יכול להקל על הבחינה הרפואית והמשפטית לצורך קביעת הקשר הסיבתי בו עסקינן אלא שכל קביעה שכזו יכולה להיות נגועה במידה של שרירותיות ואפשר שעדיף להותיר מרחב מסויים של שיקול דעת למומחה הרפואי לעניין ההיבט הרפואי של הקשר הסיבתי ולערכאות השיפוט לעניין ההיבט המשפטי של קשר זה. עם זאת, לעניין זה ניתן להבהיר כי הנוסחה בדבר קשר סיבתי 'משמעותי' אינה אמורה לשקף בהכרח קיומה של סיבה 'דומיננטית' או 'עיקרית' שהביאה למות המבוטח שמשקלה היחסי עולה על 50% מכלל הסיבות שגרמו למות המבוטח. לעניין זה די בסיבה 'משמעותית' שאינה 'זניחה' או 'מסויימת' שמשקלה עולה על משקל הסיבות האחרות או לפחות שווה להן או שהיא בעלת משקל ניכר בפני עצמה. כך, למשל, אם במקרה מסויים חברו ארבע סיבות למותו של מבוטח ומשקלה היחסי של הפגיעה בעבודה עולה כדי רבע מכלל הסיבות האחרות, ניתן לקבוע כי סיבה זו היא 'משמעותית' לצורך יצירת הקשר הסיבתי בין הפגיעה בעבודה לבין המוות."

54. בעניינו של המנוח, נכון - לדעתי - להביא בחשבון את ההלכה הפסוקה שנסקרה לעיל, ביחד עם כל האמור להלן:

- א. מחוות דעתו של המומחה הנוסף, שאומצה על ידי, עולה כי מחקרים רפואיים שהמומחה הנוסף סומך עליהם, תומכים בדעה שיש קשר סיבתי בין טיפול תרופתי במחלות נפש, בתרופות כגון אלה שהמנוח קיבל בעת אישפוזו, לבין הגברת התמונה.
- ב. בעת קבלתו של המנוח לאשפוז בבית החולים "מזרע", כעולה מפרוטוקול ועדת הבדיקה הפנימית, נערכו לו בדיקות גופניות, נוירולוגיות וגם אק"ג - והם נמצאו תקינות. גם בדיקות המעבדה היו תקינות (מלבד ערכים גבוהים של טריגליצרידים). לאחר שהמנוח נפל מהכסא ביום פטירתו, נבדק לחץ הדם שלו והערכים לא נמצאו מעוררי דאגה - 112/93.
- ג. המנוח היה בן 51 במותו.
- ד. מלבד מצבו הנפשי של המנוח והטיפול התרופתי שניתן לו עקב כך - לא הראה הנתבע כי היתה סיבה אחרת כלשהי לפטירתו של המנוח במהלך אשפוזו.
- ה. בהעדר סיבה ידועה אחרת לפטירת המנוח בגיל 51, וכשהמחקרים הרפואיים מראים על היתכנות קשר בין טיפול תרופתי שהמנוח טופל בו לבין הגברת התמונה, הרי שאין לראות את תרומת הפגיעה בעבודה

(והאשפוז עם הטיפול התרופתי שבעקבותיה), כתרומה זניחה מבין הגורמים שהביאו לפטירתו. אדרבא; הטיפול התרופתי הוא הגורם היחיד אצל המנוח שלגביו הוכח כי ידוע שהוא היה יכול להביא לפטירתו.

ו. עקב כך, ומשההלכה הפסוקה מכירה גם בקשר סיבתי בדרך שהפגיעה בעבודה תהיה "גורם מסייע" או "גורם מחיש" לפטירת המבוטח - נכון להחיל זאת גם בעניינו של המנוח ולראות את המנוח כמי שהפגיעה בעבודה גרמה למותו.

לסיכום

55. כאמור לעיל, על סמך אימוץ חוות דעתו של המומחה הנוסף, נכון לראות את המנוח כמי שנפגע פגיעה בעבודה ביום 26/5/03, בכך שעקב הארועים החריגים בעבודתו באותו יום, נגרמה אצלו התדרדרות דרסטית במצבו הנפשי, התדרדרות שהביאה לאחר מכן לצורך באשפוזיו ובטיפול תרופתי.

על סמך בחינת חוות דעתו של המומחה במשקפיים משפטיים, הנלמדים מההלכה הפסוקה בענין הקשר הסיבתי הנדרש בין הפגיעה בעבודה לבין פטירת המבוטח, לצורך הזכאות לקצבת תלויים, ניתן לקבוע כי הפגיעה בעבודה אכן גרמה לפטירתו של המנוח, ביום 28/3/05.

56. התוצאה היא שאני מקבל את התביעה ומצהיר כי התובעת ומי מבין התובעים האחרים שאותם ניתן או היה ניתן לראות כ"תלויים" במנוח, זכאים לקצבת תלויים.

57. על הנתבע לשלם לתובעת שכ"ט עו"ד בסך 3,500 ₪ בתוספת מע"מ, שיישאו הפרשי הצמדה וריבית מיום 16/1/10, אם לא ישולמו לפני כן. בסכום זה הבאתי בחשבון, לחובת התובעת, את הבקשות החוזרות ונשנות להארכות המועד מצד התובעים.

58. כל אחד מהצדדים זכאי לערער על פסק דין זה, בבית הדין הארצי לעבודה, תוך 30 ימים מיום שפסק הדין יומצא לו.

חיים ארמון 54678313-2712/04

ניתן היום, כ"ד בחשוון תש"ע (11 בנובמבר 2009), בהעדר הצדדים.

חיים ארמון - שופט

נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה